

**ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК
З ЕИКИ ТА ЕСТЕТИКИ**

КОРОТКИЙ ТЛУМАЧНИЙ СЛОВНИК ЕТИЧНИХ І ЕСТЕТИЧНИХ ТЕРМІНІВ

АБСТРАКЦІОНІЗМ – худ. напрямок в мистецтві ХХ ст., оснований на абстрагуванні зображальних образів від конкретних об'єктів, характеризується крайньою формалізацією композиції. Твори абстракціоністів представляють собою поєднання геометричних форм, кольорових плям і ліній. Абстракціонізм включає в себе дві головні течії: супрематизм і абстрактний експресіонізм.

АБСУРД (від лат. Absurdus – безглуздий) – безглуздий, нерозумний, суперечливий. Термін використовується з 40-х р. ХІХ ст. в філософії і естетиці. В філософії екзистенціалізму термін використовується для характеристики становища людини в суспільстві.

АВАНГАРДИЗМ (з фр. avant – gardisme) – назва течій в мистецтві ХХ ст.; їх головна тенденція – заперечення традицій, експериментальний пошук нових форм – проявляється в мистецтві різних напрямків, шкіл, в творчості окремих митців. Є крайнім виразником більш широкого напрямку модернізму, авангардизм шукає різні, часто поза естетичні засоби прямого впливу на читачів, слухачів, глядачів. Серед цих засобів: підкреслена емоційність, безпосереднє звертання до почуттів, культ машини, яка протистоїть недосконалості людини.

АКСІОЛОГІЯ – (від грецьк. axia – цінність + logos – вчення) – філософське вчення про цінності, які є

значущими для людини, є предметом її бажань, прагнень, інтересів.

АЛЕГОРІЯ (від грецьк. – allegoria) – іносказання, в мистецтві – втілення в конкретному художньому образі абстрактного поняття, прямий смисл доповнюється можливістю його переносного тлумачення. Набула особливого розповсюдження в культурі середньовіччя і Відродження.

АМОРАЛІЗМ – заперечення в тій чи іншій мірі вимог моралі, загальноприйнятих норм поведінки в суспільстві.

АМПІР (від фран. empire – імперія) – стиль пізнього класицизму в архітектурі та прикладному мистецтві Західної Європи (перша чверть ХІХ ст.). Виник у Франції в період імперії Наполеона. Ампіру характерні суворі архітектурні форми (доричний та тосканський ордери) і звернення до старогрецьких форм (напр. воєнні трофеї, крилаті сфінкси і т. п.).

АНДЕГРАУНД (від англ. underground – підпільний, метрополітен) – нелегальна політична чи культурна організація, рух, а також напрямок в мистецтві, який переслідується, осуджується офіційною владою, який відрізняється неортодоксальністю, незаангажованістю.

АНТРОПОЦЕНТРИЗМ – світогляд, згідно якому людина є центр Всесвіту і кінцева мета всієї світобудови.

АПАТІЯ (від грецьк. apathesa – нечутливість) – в етиці стоїків – повне вивільнення від пристрастей і бажань, ідеальний моральний стан, до якого повинна прагнути

людина. В теперішній час апатія означає повну байдужість до навколишнього, нечутливість.

АРХІТЕКТУРА (з лат.architectura – технологія спорудження) – мистецтво проектування, спорудження та художнього оздоблення будов.

АТАРАКСІЯ (від грецьк. – ataraxia – спокій) – поняття давньогрецької етики, душевний спокій, незворушність як вища цінність; розвинуте Демокритом, Епікуром, представниками стоїцизму, скептицизму.

БАРОКО – головний стильовий напрямок в мистецтві XVI – сер. XVII ст. – характерні риси – динаміка, емоційна експресія, драматизм, містичне відчуття простору. Виникло в Італії, розповсюдилось в інших країнах Європи після епохи Відродження.

БЛАГО – головне поняття філософії і богословських концепцій. В філософії пов'язується з позитивними цінностями. Воно лежить в основі світу і моральності. В богословській культурі Благо – одно із імен Бога.

ВИД МИСТЕЦТВА – це спосіб художньої діяльності, основою якого є особливе образне бачення світу, яке в свою чергу визначається характером конкретно-історичного естетичного ідеалу, який втілюється в творі мистецтва за допомогою специфічних зображально-виражальних засобів.

ГАРМОНІЯ (від грецьк. harmonia – згода,) – естетична категорія, яка означає цільність, злитість, взаємодію всіх

частин і елементів форми. Термін широко використовується в мистецтвознавстві, історії культури, культурології.

ГЕДОНІЗМ (від грецьк. hedone – насолода) – філософсько-етичне вчення, за яким насолода є найвищим благом, метою життя. В античній філософії це вчення розвивали Арістип, Кіренейська школа; в новий час Гельвецій, Гольбах.

ГОТИКА – художній стиль середньовічного мистецтва в країнах Західної і Центральної Європи XII – XV ст. Найяскравіше виявився в будівництві храмових споруд, що характеризуються гостроконечними формами, стрілочатими зводами, численним орнаментом.

ГРАФІКА (з лат. graphica - мистецтво) – вид образотворчого мистецтва, основним зображальним засобом якого є малюнок, виконаний на папері, тканині тощо олівцем, пером, пензлем, вуглиною або відтиснутий на папері зі спеціально підготовленої форми.

ГУМАНІЗМ (від лат. humanus – людський, людяний) – визнання цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток, утвердження блага людини як критерію оцінки суспільних відносин. В епоху Відродження – світський рух, який протистояв схоластиці і духовному пануванню церкви, прагнув до відродження античного ідеалу краси, добра, істини та людяності.

ГУМОР – (англ. humour - смішний) – У мистецтві зображення будь-чого у смішному вигляді. На відміну від сатири гумор не викриває а добродушно і весело жартує.

ДЕГУМАНІЗАЦІЯ – втрата, відмова від гуманістичних, моральних і духовних цінностей в суспільному житті, неповага до людини, зневага особистими якостями і властивостями.

ДЕКАДЕНСТВО (від лат. decadentia – занепад) – поняття, яке трапляється в культурології при розгляданні підйому чи занепаду культур і народів; 2) загальна назва кризових явищ європейської культури другої пол. ХІХ – поч. ХХ ст., для яких притаманні настрої безнадії в житті, індивідуалізм. Постійними темами Д. є мотиви небуття і смерті, туга за духовними цінностями, відмова від громадянських ідеалів, віри в розум.

ДИСКУРС – в перекладі з латини (discursus) – міркування. Спочатку цей термін використовувався в лінгвістиці, де ним позначали органічну частину тексту або промови, що функціонує за законами цього тексту. Зараз це поняття набуло іншого значення і стало досить розмитим – це система дискусій, діалогів, які ведуться в суспільстві з приводу певної проблеми.

ЕВДЕМОНІЗМ (від грецьк. eudaimonia – щастя) – в давньогрецькій культурі етичний напрям, який вважає щастя, блаженство найвищою метою людського життя; тісно пов'язаний з сократівською ідеєю внутрішньої

свободи особистості, її незалежності від зовнішнього світу. Сповідував Епікур.

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ (від лат. *existentia* – існування) – ірраціоналістичний напрямок в філософії і літературі, орієнтований на осмислення існування людини в граничних ситуаціях, на визначенні достоменності індивідуального вибору в таких ситуаціях. Люди, за думкою представників Е., є єдино можливими суддями своїх вчинків. Засновником Е. вважають датського філософа–містика К’єркегора, а серед ведучих представників цього напрямку М. Гайдеггера, Ж.-П. Сартра.

ЕКЛЕКТИЗМ – механічне поєднання різнорідних, часто протилежних принципів, поглядів, теорій, художніх елементів і т.п.; в архітектурі і образотворчому мистецтві – сполучення різнорідних стильових елементів чи довільний вибір стилістичного оформлення для будівель чи художніх виробів.

ЕКСПРЕСІОНІЗМ – напрямок в європейському мистецтві 10–20–х років ХХ ст., який проголосив не зображувати сучасну дійсність, а “виражати” її суть. Характерні риси – відмова від гармонійної прозорості форми, тяжіння до абстрактного узагальнення, експресія, деформація картини дійсності в творах мистецтва.

ЕМПАТІЯ (від грецьк. *empathia* – співпереживання) – засіб розуміння емоційного стану інших людей, в т.ч. при сприйнятті об’єктів і явищ природного світу і творів мистецтва засобом відчуття і співпереживання.

ЕПІКУРЕЇЗМ – етичне вчення. Засновник – давньогрецький філософ Епікур (341 – 270 рр. до н.е.). Головна ідея – розумне прагнення людини до щастя.

ЕСТЕТИКА (від грецьк. *aisthetikos* – здатний відчувати) – філософська дисципліна, яка в теоретичній формі осягає чуттєве як момент цілісного утвердження людини в світі за критеріями прекрасного і потворного.

ЕСТЕТИЧНИЙ СМАК – естетична категорія, яка означає здібність людини через почуття задоволення чи невдоволення (“подобається” – “не подобається”) диференційовано сприймати і оцінювати різні естетичні об’єкти, відрізнати прекрасне від потворного в дійсності і в мистецтві, відрізнати естетичне і не естетичне, виявляти в явищах риси трагічного і комічного. По відношенню до оцінки творів мистецтва Е.с. конкретизується як художній смак.

ЕСТЕТИКА ТЕХНІЧНА – галузь знання; вивчає соціокультурні, технічні і естетичні проблеми формування гармонійного предметного середовища, яке твориться засобами промислового виробництва для забезпечення найкращих умов праці, побуту і відпочинку людей. Е.т. є теоретичною основою дизайну.

ЕСТЕТИЧНЕ (від грецьк. *aisthetihos* – чуттєвий) – категорія естетики, яка фіксує емоційні, насамперед, духовні відносини людини до світу його життя. Сюди відносяться: об’єктивно-естетичне в природі, суспільстві, в продуктах матеріального і духовного виробництва; естетична діяльність як творчість за критеріями

прекрасного, естетична свідомість, естетичні почуття, сприйняття, потреби, оцінки, ідеали тощо. Поняття Е. охоплює і художню культуру. Естетичне – важлива складова людської культури.

ЕТИКА – 1) філософська дисципліна, об'єктом вивчення якої є мораль, моральність; 2) система моральних норм і цінностей, що характерна для певної культурної або релігійної спільноти, соціальної чи професійної групи людей. Е. як філософська дисципліна зосереджує увагу на проблемах сутності й функціонування моралі, досліджує специфіку моральних норм і цінностей та шляхи їх обґрунтування, з'ясовує моральні аспекти людської свідомості, діяльності, спілкування і світоставлення, аналізує мову моралі, значення і функції моральних висловлювань.

ЖАНР – (від фр. genre – рід, вид) – внутрішній підрозділ в більшості видів мистецтва. Принципи поділу на Ж. специфічні для кожної з областей художньої творчості. В живописі головні жанри визначаються перш за все по предмету зображення: пейзаж, портрет, побутовий Ж., історичний тощо. В літературі – поема, роман, повість, оповідання, трагедія, комедія. Кожному Ж. притаманні тільки його специфічні засоби художньої виразності. Це, насамперед, єдність таких його властивостей як зміст і форма.

ЖИВОПИС – вид образотворчого мистецтва в якому художні образи створюються фарбами.

“ЗОЛОТЕ ПРАВИЛО МОРАЛІ” - одна з найдавніших моральних заповідей, що міститься у народних прислів'ях, поговірках тощо, яка в узагальненому вигляді звучить так: ”Не роби іншим того, чого не бажаєш щоб робили тобі“. Висловлювалась давньосхідними і давньогрецькими мудрецами, увійшла до Євангелія.

ІМПРЕСІОНІЗМ (фр. impressionnisme – враження) – напрямок в мистецтві останньої чверті ХІХ ст. – поч. ХХ ст. Назва І. виникла після виставки 1874 р., на якій експонувалась полотно художника К. Моне “Враження. Схід сонця.” І. стверджує красу повсякденного життя, досягає життєво достовірного зображення. Твори І. відрізняються чуттєвою красою світу, концентрують увагу на немов би випадковому моменті на якому зупинились очі маляра, які побачили щось неповторне, світле, чудове.

КАЛОКАГАТІЯ (від гр. klokaqathia – kalos – прекрасний і agathos – добрий) – термін культури античності; визначає гармонію зовнішнього і внутрішнього в людині. К. – головний принцип і умова краси людини. В античні часи калокагатія була ідеалом виховання, поєднанням шляхетності, багатства і краси фізичних та духовних здібностей.

КАНОН (з гр. kanon – правило, норма) – нормативний взірць; в образотворчому мистецтві – сукупність художніх засобів чи вимог, які вважались обов'язковими

в ту чи іншу епоху (норми композиції і колориту, система пропорцій, іконографії даного типу зображення). К. називають також твори, які є нормативним взірцем. К. виконував важливу роль в мистецтві європейського середньовіччя, в стародавніх культурах Сходу. Епоха Відродження робить спробу раціональним шляхом віднайти ідеальну закономірність в різних зображуваних предметах (пропорції людського тіла, правило “золотого перетину”).

КАТАРСИС (від грецького “catarsis” – очищення) термін використовується в естетиці для позначення спроможності людини через сприйняття творів мистецтва досягти очищення душі, своїх емоцій, сутнісний момент естетичного переживання. Цей термін вживали в своїх теоріях Піфагор, Платон, Аристотель, Лессінг, Б. Брехт, З. Фрейд та інші.

КАТЕГОРИЧНИЙ ІМПЕРАТИВ – термін, який вводить І. Кант для позначення основного закону його етики. Має два формулювання: 1). чини тільки відповідно до такої максими (настанови волі), керуючись якою, ти будь коли можеш побажати, щоб вона стала загальним законом; 2) чини так, щоб ти завжди ставився до людства як у своїй особі так і в особі будь-кого іншого також як до мети й ніколи не ставився б до нього тільки як до засобу.

КЛАСИЦИЗМ (від латинського “classicus” – взірцевий) – один з основних напрямків у європейському мистецтві XVII – XIX ст., зразком для якого було класичне (давньогрецьке і давньоримське) мистецтво. Для

класицизму притаманні раціоналізм, нормативність в творчості, тяжіння до завершених гармонійних форм, монументальності, врівноваженості композиції. Принципи класицизму утверджуються у всіх видах мистецтва.

КОМІЧНЕ – (від грец. komikos - смішний) - категорія естетики, що виражає відповідність між неповноцінним, недосконалим змістом предмета чи явища і його формою, яка претендує на повноцінність і значущість, між високою метою і негідними засобами її здійснення. Комічне вчить відрізняти справжню сутність явища від його зовнішньої форми.

КОНСТРУКТИВІЗМ (від латинського “constructio” – побудова) – естетичний напрямок, що виник на початку 20 ст. Тісно пов'язаний з кубізмом і футуризмом, породжує свій художній стиль, який виявився більш яскраво в архітектурі, живопису, прикладному мистецтві та поезії. Головна установка конструктивізму – зближення мистецтва з практикою індустріального побуту по лінії форми, геометризація контурів і відкриття технічної основи будівництва і архітектури, стилізація документів і відтворення виробничих ритмів в поезії.

КУБІЗМ (від фр. cube – куб) – авангардистський напрямок в образотворчому мистецтві. Для зображення реального світу використовували комбінації геометричних форм (куба, кулі, циліндра, конуса тощо). Геометризм повинен був підкреслити усталеність, предметність світу. Кубізм зародився у Франції. Його

теоретики – поет Аполлінер, маляри Ж.. Метценже та А. Глез. Представники – П. Пікассо, Ж. Брак, Х. Гріс, М. Дюшан, К Малевич та інші.

КУЛЬТУРА ПОЧУТТІВ – термін вживається в етиці і естетиці. Вказує на ступінь суспільної розвиненості, “олюдненості” почуттів, соціальну одухотвореність людини.

МАНКУРТ (від імені власного) – термін, який набув широкого розповсюдження у вітчизняній культурі. Людина, яка втратила історичну пам’ять, моральні, духовні цінності та орієнтири, а також зв’язок зі своїм власним народом. Термін ввів Ч. Айтматов в романі “И дольше века длится день” .

МАНЬЄРИЗМ – (від італійського *manierismo* – примхливість, химерність, штучність) – течія в образотворчому мистецтві Західної Європи 16 ст. Відображала наростання кризових явищ в пізньому Відродженні. Характерні риси – гострі колористичні дисонанси, ускладненість поз і композицій, деформація пропорцій.

МИМЕЗИС (від грецького *mimesis* – наслідування) – естетична категорія, запропонована Аристотелем, що визначає відношення між творцем і світом, який для нього є зовнішнім, який мистецтво не копіює, а наслідує.

МИСТЕЦТВА ПЛАСТИЧНІ – поняття, яке об'єднує види мистецтва, твори яких існують в просторі, не змінюються в часі і сприймаються зором (іноді їх називають просторовими). Мистецтва пластичні поділяються на образотворчі (живопис, скульптура, графіка, фотомистецтво) і необразотворчі (архітектура, декоративно-споживне мистецтво і художнє конструювання). Не дивлячись на такий поділ, межі між М.п. не абсолютні.

МОДЕРНІЗМ – (від французького *modernisme* – новітній, сучасний) – загальна назва художньо-естетичної системи, яка склалася в 20–х роках ХХ ст. Відображала кризові явища в культурі того часу, відчуження особистості, зневіру в моральних цінностях, гуманізмі. Модернізм об'єднує багато відносно самостійних ідейно-художніх напрямків і течій, різних по соціальному масштабу і культурно-історичному значенню (експресіонізм, кубізм, конструктивізм, сюрреалізм, абстракціонізм).

МОРАЛЬ – форма свідомості – сукупність усвідомлених людьми принципів, правил, норм поведінки. Мораль постає як такий імперативно-оцінний засіб відношення людини до дійсності, котрий регулює поведінку людей з точки зору принципового протиставлення добра і зла.

МОРАЛЬНІСТЬ – (рос. нравственность) – втілення принципів, правил і норм моралі в реальну поведінку людей, стосунки між ними.

НЕСУПРОТИВ ЗЛУ – принцип, закріплений у різних культурних парадигмах, ідеал особистісного і суспільного життя, заснований на переконанні в тому, що активне протистояння злу веде до його підсилення. Найбільш впливове вчення про несупротив злу належить Л. М. Толстому, М. Ганді, М.Л. Кінгу.

НИЗЬКЕ – категорія естетики, що виражає негативну оцінку потворних природних і соціальних явищ, які викликають у людини почуття огиди і протесту. Протилежною до категорії низьке є категорія *піднесене*.

ОБРАЗОТВОРЧІ МИСТЕЦТВА – розділ пластичних мистецтв, які об'єднують живопис, скульптуру, графіку.

ОБРАЗ ХУДОЖНІЙ – категорія естетики; узагальнююче художнє відображення дійсності, втілене в формі конкретного індивідуального явища.

ПІДНЕСЕНЕ – категорія, що виражає естетичну сутність визначних подій і явищ дійсності та вираження їх у мистецтві. Для піднесеного важливі пафос і чуття міри, психологічна вмотивованість. Піднесене тісно пов'язане з прекрасним, будучи відтворенням ідеалу естетичного.

ПОТВОРНЕ – категорія естетики, що виражає негативну оцінку природних і культурних явищ, протилежних за

своїми естетичними цінностями *прекрасному*. Потворне характеризує крайню невідповідність між кількісними і якісними сторонами явища (дисгармонійність і аритмічність, недосконалість структурно-функціональної організації, банальність предметної форми, низькій ідейний художній рівень), що викликає в людини почуття невдоволення, антипатії тощо.

ПРЕКРАСНЕ – категорія естетики, в якій виражається найвища оцінка природних і культурних явищ, що за своїми естетичними (художніми) цінностями відповідають мірі естетичній людині. З боку природної міри ці цінності відзначаються найвищою структурною досконалістю, оригінальністю предметних форм, високим ідейно-художнім рівнем; з боку суспільної міри вони свідчать про вільний вияв творчих сил і здібностей людини, багатство її духовного світу, уречевленого в тих чи інших предметно-чуттєвих формах.

ПРИМІТИВІЗМ (від лат. *primitivus* – початковий, первісний) – напрямок у мистецтві, що характеризується наслідуванням художніх образів і прийомів первісного мистецтва, форм ранніх і ще не розвинутих стилів.

ПУРИТАНИ (від англ. *puritans* чистота) – люди надзвичайно суворого аскетичного укладу життя.

РЕАЛІЗМ (від лат. *realis* – суттєвий, дійсний) – напрямок в мистецтві, що полягає в правдивому історично-конкретному і об'єктивному відтворенні дійсності; 2. критичний реалізм – правдиве відображення дійсності в літературі і

мистецтві XIX ст.. Характерні риси – демократизм, народність, глибокий інтерес до соціальних проблем; 3. Соціалістичний реалізм – напрямок офіційного мистецтва в СРСР 1934 –1991 рр. Головний принцип мистецтва – поєднання партійності і народності.

РОКОКО (від фр. rococo) – стилістичний напрямок у західноєвропейському мистецтві XVIII ст., пов'язаний з придворно-аристократичною культурою. Виник у Франції. Відзначається примхливо-вишуканим оздобленням інтер'єрів, приміщень, декоративністю, камерністю, граціозністю – в музиці, манірністю образів в образотворчому мистецтві.

РОМАНСЬКИЙ СТИЛЬ (від лат. romanum – римський) – художній стиль, пов'язаний з античною культурою Риму, який одержав розповсюдження в період раннього середньовіччя (X – XIII ст.). Романський стиль використовувався для побудови лицарських замків, храмів, монастирів. Його особливості – чіткі форми, сувора мужня краса та урочистість.

РОМАНТИЗМ (від фр. romantisme) – художній напрямок у літературі і мистецтві Європи в кінці XVIII – на початку – XIX ст. *Основа романтичного мистецтва* – розлад між ідеалом і реальним життям. Героям притаманні мрійливість, героїчні настрої в світовідчужанні, ідеалізація дійсності.

САРКАЗМ (з грец. sarkasmos – рвати м'ясо) – дошкульна, жорстока іронічна насмішка, що побудована

на підсиленому контрасті зовнішнього смислу і підтексту.

САТИРА (від лат. satira – переповнене блюдо, мішанина) – 1. В античності і літературі класицизму віршований твір, що висміює пороки та недоліки. 2. У літературі та мистецтві – жорстоке, шмагаюче, саркастичне викриття людських вад і недоліків суспільного життя, а також твори, що містять таке викриття.

СЕНТИМЕНТАЛІЗМ – (від фр. Sentiment – почуття) – художній напрямок в мистецтві другої половини XVIII – початку – XIX ст. Сентименталізм об’являє домінантою “людської природи” не розум, а почуття. Шлях до ідеальної особистості С. шукав у звільненні і удосконаленні “природних” почуттів. С. вирізняється демократизмом і увагою до духовного світу простої людини.

СИМВОЛ – (від грецького symbolon) – об’єкт, стереотип поведінки, слово, яке вказує на якусь значущу для людини область реальності, на певний порядок-природній, створений людьми, пов’язаний з психічним станом чи переживаннями, які мають предметне вираження. С.– знак, який умовно позначає будь-який предмет, поняття або явище.

СИМВОЛІЗМ (від фр. symbolisme) – напрямок в європейському мистецтві кінця XIX – початку – XX ст. Характерні риси – містицизм, таємничість, прагнення осягнути найвищі цінності з допомогою символів, узагальнень, особливої асоціативності. Основи естетики

символізму склалися в 70 – і роки XIX ст. в творчості французьких поетів П. Верлена, А. Рембо, С. Маларме.

СИНКРЕТИЗМ (від гр. *synkretismos* – об'єднання) – не розчленованість, змінність, характерні для початкового, нерозвинутого стану будь-якого явища. Наприклад, мистецтво на первісних стадіях людської культури, коли музика, спів, поезія, танок не були відокремлені один від одного. В мистецтвознавстві цим терміном називають органічне поєднання елементів різних видів мистецтва.

СИНТЕЗ МИСТЕЦТВ – органічне поєднання різних мистецтв чи видів мистецтва в художнє ціле, яке естетично організує матеріальне та духовне середовище людини. Це складний процес і в різні історичні етапи він проходив по-різному. В історії світового мистецтва відомі три світові форми синтезу мистецтва: синтез пластичних мистецтв, театральний синтез мистецтв, кінематографічний синтез мистецтв.

СКУЛЬПТУРА (з лат. *sculptura*) – вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну чи рельєфну форму й виконуються способом витискування, ліплення, різьблення тощо із твердих або пластичних матеріалів.

СТИЛЬ – в літературі та мистецтві – єдність змісту, образної сис-

теми і художньої форми, що склалася за конкретних суспільно-історичних умов і властива різним історичним періодам і епохам у розвитку літератури і мистецтва; сукупність головних художніх особливостей в творчості митця, які проявляються як в темі, ідеях, характерах, так і

в образотворчо-виразних засобах, в технічній обробці матеріалу, у виконанні тощо.

СТОЇЦИЗМ (від „стої” – портик в Афінах, де збиралися стоїки) – одна з головних течій елліністичної філософії. Заснована в 4 ст. до н.е. Найважливіше місце в стоїцизмі посідала розробка міцної та розумної основи морального життя, яку стоїки вбачали у подоланні пристрастей, “силі духу”, що виявляються в наслідуванні своїй долі. Вища норма поведінки – стійкість, твердість у життєвих негодах, апатія до життя згідно розуму.

СУПРЕМАТИЗМ – (від лат. *supermus* – найвищий) – одна з основних течій абстракціонізму, геометричний конструктивізм як метод вираження “вищої реальності” (від цього назва) – структури світобудови в найпростіших геометричних формах: пряма лінія, квадрат, коло, прямокутник, серед яких квадрат вважається найбільш чистим, тобто очищеним від змістовних асоціацій. Засновник художник К. Малевич – полотно “Чорний квадрат на білому фоні” 1915р.

СЮРРЕАЛІЗМ (фр. *Surrealisme* – над реалізм) – напрямок в світовому мистецтві, який сформувався у Франції в 20-і роки ХХ ст., головним чином в поезії та живопису. Головна вимога – митець не повинен спиратись на розум, його царина це несвідоме, пов’язане з сновидіннями, галюцинаціями, спогадами дитинства. Завдання художника – за допомогою ліній, площин, різних форм і кольорів проникнути по той бік людського буття, досягти безкінечного та вільного. Представники – С. Далі, М. Ернст, Х. Міро, А. Массон, І. Тангі.

ТАЛІОН (лат. talionis – відплата (по силі рівна шкоді)) – правовий принцип за яким, у разі нанесення якоїсь шкоди винуватцю завдають у відповідь таку ж саму шкоду. Класичним прикладом таліону є біблійне «око за око, зуб за зуб». Таліон характерний для різноманітних примітивних систем права. Він позірнологічний та справедливий тож користувався неабиякою популярністю в давнину, а в масовій свідомості часто вважається правильним і досі.

ТЕАТР – вид мистецтва, що зображує життя в сценічній дії, яку виконують актори перед глядачами.

ТРАГІЧНЕ – (від грец. tragicos - трагедія) – філософсько-естетична категорія, що характеризує нерозв'язний на даному етапі суспільно-історичний конфлікт, який супроводжується стражданням і навіть загибеллю людей. Трагічне пов'язане з піднесенням, оскільки воно виявляє гідність і велич людини в самому її стражданні. Трагічне протилежне *комічному*.

УМОВНІСТЬ – властивість мистецтва, яка підкреслює відмінність художнього твору від відтвореної їм реальності.

ЦИНІЗМ (грецьк. hyhismos) – нігілістичне відношення до людської культури і загальноприйнятих правил моральності.

ЩАСТЯ – категорія моральної свідомості, що позначає стан повного і тривалого вдоволення від життя загалом.

Філософська рефлексія Щ. починається з узагальнення моральної практики. Сучасна етика загальнозначущими умовами досягнення Щ. вважає: а) задоволення основних матеріальних потреб; б) повноту і осмисленість існування людини; в) спроможність останньої реалізувати власне уявлення про життя в ситуаціях морального вибору; г) гармонію внутрішнього світу людини і її зовнішніх стосунків.